

ŚRĪŚRĪGURUGAURĀNGAU JAYATAḤ

ŚRĪMADRŪPAGOSVĀMIPĀDA-
VIRACITAM

ŚRĪ-UPADEŚĀMṚTAM

Text 1

Vāco vegam manasaḥ krodhavegam
jihvāvegam udaropasthavegam
Etān vegān yo viśaheta dhīraḥ
sarvām apīmām pṛthivīm sa śiṣyāt. (1)

ŚRĪRĀDHĀRAMAṆADĀSAGOSVĀMI-
KṚTĀ
ŚRĪ-UPADEŚAPRAKĀŚIKĀṬĪKĀ

Śrīrādhāramaṇo jayati.

Śrīcaitanyaṁ prapadyehaṁ sāvadhūtaṁ sabhaktakam
Sādvaitaṁ viśvaśaktīnām nidhānīkṛtarūpakam
Śrīkṛṣṇarādhācaraṇābjasevane sadodyataṁ tadvidhipāvitākhillam
Śrīrūpasgosvāminam ādareṇa taṁ śrīṅgārasarvasvam atho'ham āśraye.
Śrīmadgopālabhaṭṭakam taṁ dīnānugrahakātaram
Namāmi kṛṣṇacaitanyaṁ bhaktyā tāḍitabhūtaṁ
Gopīnāthaṁ ca tacchiṣyaṁ rādhāramaṇasevakam
Prapadye'haṁ mudā gaurābhaktyānekasya pālakam
Yo hi jīvopadeśaṁ ta śrīmadrūpaprakāśitaḥ
Sādhakānām upakṛtau tadvyākhyām ārabhyate mayā.
Śrīmājīvanalālasya pautro bhrtyo'pi kaścana
Tam eva svaguruṁ natvā vyākhyām ārabhyate mitām.

Tatra prathamataḥ---‘Krodhāmarśādibhir bhāvair ākrāntaṁ yasya mānasam / Kathaṁ tasya mukundasya sphūrtilḥ sambhāvanā bhavet’ (...) iti---bhāgavate. Kārikāpratipanna-kṛṣṇasphūrtipratibandhakavāgvegādiniyamān śikṣayati---vāca iti. ‘**Sarvām pṛthivīm śiṣyāt**’ iti vāgādivegasahanopayogena saṁvṛddhayā bhaktyā sarvapāvanatvāt. ‘Tad-bhaktiyukto bhuvanaṁ punāti’ (BP 11.14.24) itivat sarvo’pi janas tatśiṣya evety arthaḥ. Tena ca tattadvegasahanasya bhaktipraveśopayogitvam eva, na tu sādhanatvam. Tasya svaprakāśatvābhyupagamad eveti bhāvaḥ. (*Upadeśaparakāśikāṭikā* 1)

ŚRĪLA BHAKTIVINODA-ṬHĀKURA-KṚTĀ

PĪYŪṢAVARṢIṆĪ-VṚTTI

Śrīśrīgodrumacandrāya namaḥ.

Yatkr̥pāsāgarodbhūtam upadeśāmṛtaṁ bhuvi

Śrīrūpeṇa samānītaṁ gauracandraṁ bhajāmi tam.

Natvā granthapraṇetāraṁ ṭikākāraṁ praṇamya ca

Mayā viracyate vṛttiḥ pīyūṣapariveśinī.

‘Anyābhilāṣitāsūnyam̐ jñānakarmādyanāvṛtam / Ānukūlyena kṛṣṇānuśīlanam̐ bhaktir uttamā’ (BRS 1.1.11)---śrībhaktirasāmṛtasindhu. Ei kārīkāsammata ānukūlyera saṅkalpa o prātikūlyera varjanasahakāre bhaktira anuśīlana-i bhajanaparāyaṇa vyaktidigera nitānta prayojana. Ānukūlyera saṅkalpa o prātikūlyera varjana śuddhā bhaktira sāksāt aṅga naya. Kintu bhaktira adhikāradātā śaraṇāpattīlakṣaṇaśraddhāra aṅgadavya. Yathā, ‘Ānukūlyasya saṅkalpaḥ prātikūlyasya varjanam / Rakṣiṣyatīti viśvāso goptṛtve varāṇam tathā / Ātmanikṣepakārpaṇye ṣaḍvidhā śaraṇagatiḥ’---śrībhaktirasāmṛtasindhu. Ei śloke prātikūlyera varjanera vyavasthā. Vākyaera vega, manera vega, krodhera vega, jihvāra vega, udarera vega o upasthera vega, ei chayati ye vyakti visesarupe sahya karite samartha hana, tini ei samasta prthivi sasana karite parena. ‘Krodhāmarṣādibhir bhāvair ākrāntam̐ yasya mānasam / Katham̐ tasya mukundasya sphūrṭiḥ sambhāvanā bhavet’---śrīmadbhāgavata. Ei ślokerā tātparye jānā yāya ye---kāma, krodha, lobha, moha, mada, matsaratā ei sakala utpāta mānavera mane sarvadā udaya ha-iyā vākyaera vega arthāt bhūtodvegakārī vacanaprayogadvārā; mānasa vega arthāt nānāvidha manorathadvārā; krodhera vega arthāt rūdhavākyaḍiprayogadvārā; jihvāra vega arthāt madhura-amla-kaṭu-lavaṇa-kaṣāya-tikta-bhede ṣaḍvidha rasalālasādvārā; udarera vega arthāt atyanta bhojana-prayāsadvārā; upasthera vega arthāt strīpuruṣasaṁyogalālasādvārā manake asadviṣaye āviṣṭa kare. Sutarām̐ citta bhaktira śuddha anuśīlana haya nā. **Bhajanaprayāsī vyaktira cittake bhaktipravaṇa karibāra janya asmattattvācārya śrīmadrūpagosvāmī ei ślokaṭira sarvāgre avatāraṇa kariyāchena.** Ukta ṣaḍvarganivṛtti karibāra ceṣṭā-i ye bhaktisādhana, tāhā nahe, kintu bhaktimandire praveśera yogyatāsādhana mātra. Karma-mārge o jñānamārge ei ṣaḍvarga nivṛttira upadeśa āche, tat tat sādhanā praṇālī bhaktera pālānīya naya. Kṛṣṇa-nāma-rūpa-caritādi śravaṇakīrtana o anusmaraṇa-i sāksāt bhakti.

Bhakti anuśīlana samaye ukta ṣaḍvega āsiyā apakva sādhakera sādhanē pratibandhakatā ācaraṇa kare. Sei samaya bhakta ananyaśaraṇāgatira bhāve daśanāmāparādhadamana ceṣṭāra madhye nāmabalakṛpāya ei pratibandhaka o śuddhabhaktasaṅgaprabhāve dūra karite samartha hana. Tadāśraya aparādha, yathā---‘Śrutvāpi nāmamāhātmyam̐ yaḥ prīti-rahito’ dhamah / Ahammāmātiparamo nāmni so’parādhakṛt’---śrīpadmapurāṇa. Bhaktaṅga yuktavairāgyaparāyaṇa arthāt śuṣka vairāgyera adhikārī na’na. Sutarām̐ viṣayasamsparsādi parityāgera vyavasthā tāhādera sambandhe nāi. Manera vega ye asat-ṭṣṇā, tāhā rahita ha-ilei netravega, ghrāṇavega o śravaṇavega niyamita haya, ata eva ṣaḍvegajayakārī ātmānugata vyakti prthivijayī hana. Ei vegasahanopadeśa kevala grhī-bhaktera pakṣe, kenanā grhātīyāgīra pakṣe parākāṣṭhārūpa sampūrṇa vegādi varjana grhātīyāgera pūrve-i siddha ha-iyāche. (*Pīyūṣavarṣiṇīvṛtti* 1)

MARMĀNUVĀDA-GĪTI

Hari he!

Prapañce paḍiyā, Agati ha-iyā,
Nā dekhi upāya āra
Agatira gati, Carañe śaraṇa,
Tomāya karinu sāra. (1)
Karama geyāna, Kichu nāhi mora,
Sādhana bhajana nā-i.
Tumi kṛpāmaya, Āmi ta' kāngāla,
Ahaitukī kṛpā cā-i. (2)
Vākya-mano-vega, Krodha-jihvā-vega,
Udara upastha-vega.
Miliyā e saba, Saṁsāre bhāsā'ye,
Diteche paramodvega. (3)
Aneka yatane, Se saba damane,
Chāḍiyāchi āśā āmi.
Anāthera nātha! Dāki tava nāma,
Ekhana bharasā tumi. (4)
[Śaraṇāgati, Bhajana-lālasā 1]

ŚRĪLA-BHAKTI-SIDDHĀNTA- SARASVATĪ-PRABHUPĀDA- PRAṆĪTA

ANUVṚTTI

Dayānidhi gaurahari, kalijīve dayā kari'
'śikṣāṣṭake' śikhāila dharma
Tānhāra śrīmukha ha'te yā' śikhila bhālamate,
Prabhu rūpa jāni' sei marma. (1)
Jīvera kalyāṇakhani, premaratnamahāmaṇi,
Grantharatna sarale likhila
Gaurabhaktakaṇṭhahāra, 'upadeśāmṛta' sāra,
Rūpānuge rūpa nije dila. (2)
Kālpanika navyamata, nāma vā kariba kata,
Bhaktipathe yā're bale bhela.
Māyāvādī kṛṣṇa tyaji' mukhe śudhu gorā bhaji'
Bhogera vilāse bindhi' śela. (3)
Kleśa pāya avirata, jaḍakāme ha'ye hata,
Upadeśāmṛte māne yama.
Śraddhā kari' pāṭha kari, lābha kare gaurahari,
Jāne rūpapada vinā bhrama. (4)

Rūpānugajanapada, labhibāre susampada,
 Rūpānugajanaprītitarē.
 Rūpaupadeśāmṛta, śuddhaharijanāḍṛta,
 Ayogye-o samāśraya kare. (5)
 Gaurakiśora prabhu, bhakativinoda vibhu,
 Śuddhabhakti yei pracārila.
 Sei śuddhabhaktisūcī, baddhajīva yāhe śuci,
 Pāibāra tare eka tila. (6)
 Rūpānugapūjyavarā, śrīvārṣabhānavī harā,
 Tānhāra dayitadāsādāsa.
 Rūpānugasevā-āśa, śrīvrajapattane vāsa,
 ‘Anuvṛtti’ karila prakāśa. (7)

Pārthiva abhiniveśe trividha vega dṛṣṭa haya. Vāgvega, mānasavega o śārīravega. Vega-trayera haste patita ha-ile jīva maṅgala lābha karite pāre nā. Tajjanya vegasahanaśīla jīva pārthiva vastura vaśībhūta ha-ibāra parivarte pṛthivīke jaya karite samartha ha’na. ‘**Vākyera vega**’ balite nirviśeṣavādīra śāstrīya jalpanāsamūha, karmakāṇḍaniraterā karmaphalera śāstrayukti o kṛṣṇetara-abhilāṣīra yathecchābhogapara anubhavajanya vākyāvalī. Bhagavānera sevanopayogī vāksamūhera pravṛtti-i kevala vegasahanera phala, uhāi vāgvega nahe. Avyakta vāgvega uccāryamāna nā ha-ileo kṛṣṇetaraviśayaka anubhavajanya vākceṣṭāviśeṣa. ‘**Manera vega**’ dvividha---avirodhaprīti o virodhayukta krodha. Māyāvādīra viśvāse prīti, karmavādīra viśvāse ādara o anyābhilāṣīra mate viśvāsa---ei tina prakāra avirodha prīti. Jñānī, karmī o anyābhilāṣīra ceṣṭā dekhiyā nirapekṣa avasthāna-i manera avyakta avirodhaprītivega. Anyābhilāṣera atṛptijanya, karmaphalalābhera atṛptite o muktira aprāptihetu ‘krodha’. Kṛṣṇalīlācintā-i mānasavega-sahanera phala; uhāi mānasavega nahe. **Śārīravega** trividha---‘jihvāvega’, ‘udaravega’ o upasthavega’. Ṣaḍrasera kona rasalālasāya uttejita ha-iyā sakalaprakāra paśumānsa, matsya, karkaṭa, ḍimba, śukraśonita-jāta śava śreṇīstha amedhya dravya, vardhanaśīla udbhid, latā o śāka, gavyaprakārabheda prabhṛti grahaṇa karibāra lālasā-i jihvāra ceṣṭā. Atirikta laṅkā o amla prabhṛti sādhuḡaṇa parityāga karena. Haritakī, supārī prabhṛti tāmbūloparakaraṇa, tāmbūla, dhūmrapāna, gaṅjikādi utkaṭa dhūmrapāna, ahiphena madya-prabhṛti mādakadravyasevana jihvāvegera antarbhukta. Bhagavānera ucchiṣṭādigrahaṇa-pūrvaka śuddhajīva jihvāvegera hasta ha-ite paritrāṇa lābha karena. Bhagavannaivedya paramāsvādakara ha-ile-o uhā prasādabhojīra nikaṭa jihvāvega nahe. Parantu, bhagavānera vilāsasahacara uttama susvādu dravyasamūha, nija jaḍabhogavāsanāra uddeśye prasādera chale grahaṇa karibāra cātūrī upasthita ha-ile, uhā-o jihvāvegera antargata. Dhanīra gṛhasthita devatāra uddeśye pradatta bahumūlya paramāsvādya upakaraṇādi akiṅcana vaiṣṇavera grahaṇa karibāra pipāsā jihvāvegera antargata. Jihvāvega vardhana karite ha-ile nānāprakāra asacceṣṭā o asatsanga ghaṭibāra sambhāvanā. “Jihvāra lāgiyā yei iti-uti dhāya / Śīsnodaraparāyaṇa kṛṣṇa nāhi pāya” “Bhāla na khaibe, āra bhāla nā paribe”---(ŚrīCaitCaritāmṛta, Antya 6.227, 236). Udāravega aneka samaya jihvāvegera-i sahacara. Udaravegrasta vyakti adhikāmśa samaye rogaviśiṣṭa. Adhikabhojanaceṣṭā karite gele nānā prakāra sāmśarika asuvidhā upasthita haya. Atibhojī upasthavegera dāsa. Kṛṣṇaprasādasevā o kṛṣṇavrata ekādaśyādīpālāne o kṛṣṇasevā-pravṛttite udāravega nivṛtta haya.

‘**Upasthavega**’ dvividha---vaidha o avaidha. Prāptavayaska vyakti śāstrīya vidhimate niśicaryāpālanapara ha-iyā gṛhasthāśramera dharma rakṣā kariyā vaidhaceṣṭāya upastha-

vega samyata karena. Avidha upasthavega nānāvidha---śāstrīya samājavidhi tyāga kariyā parastrīgrahaṇa, aṣṭaprakāra indriyasukhapipāsa, kṛtrima mithyācāra, avidha upāye indriyavṛtticaritārthatā. Gṛhasṭha o udāsīna ubhaye-i jihvā, udara o upasthavegera hasta ha-ite mukta haoyā kartavya. Śrīlajagadānanda paṇḍita ‘premaivarta’ granthe likhiyāchena,---“Vairāgi bhāi! grāmyakathā nā śunibe kāṇe / Grāmyavārtā nā kahibe yabe milibe āne / Svapne-o nā kara bhāi! strīsambhāṣaṇa / Gṛhe strī chāḍiyā bhāi! āsiyācha vana / Yadi cāha praṇaya rākhite gaurāṅgera sane / Choṭa haridāsera kathā thāke yena mane / Bhāla nā khāibe āra bhāla nā paribe / Hṛdayete rādhākṛṣṇa sarvadā sevibe.”

Vākya, mana o śārīrera pūrvakathita ṣaḍvidhaceṣṭā yini samyagrūpe sahya karite samartha, tini-i ‘gosvāmī’. Vegaṣaṭkera haste avasthita thākile jīva ‘godāsa’-śabdavācyā ha’na. Gosvāmigaṇa-i kṛṣṇasevaka. Godāsagaṇa māyāra dāsa; sutarām, kṛṣṇabhakta ha-ite ha-ile gosvāmīra caraṇānugatya vyatīta anya upāya nāi. Adāntago kakhana-i hari-sevaka ha-ite pārena nā. Śrīprahlāda baliyāchena,---“Matir na kṛṣṇe parataḥ svato vā mitho’bhipadyeta gṛhavratānām / Adāntagobhir viśatām tamisraṁ punaḥ punaś carvita-carvaṇānām / Na te viduḥ svārthagatim hi viṣṇuṁ durāśayā ye bahirarthamāninaḥ” (BP 7.5.3-31)---śrīmadbhāgavata. (*Anuvṛtti* 1)

ŚRĪLA-BHAKTI-SIDDHĀNTA- SARASVATĪ-PRABHUPĀDA- KṚTA BHĀṢĀ

Kṛṣṇetara kathā vāgvega tā’ra nāma
Kāmera atṛpte krodhavega manodhāma
Susvādu bhojanaśīla jihvāvegadāsa
Atirikta bhoktā yei udarete āśa.
Yoṣitera bhṛtya straiṇa kāmera kiṅkara
Upasthavega vaśe kandarpatapara.
Ei chaya vega yā’ra vaśe sadā raya
Se-jana gosvāmī kare pṛthivīvijaya.
(*Śrī-upadeśāmṛta-bhāṣā* 1)